

מבט על, גיליון 846, 17 באוגוסט 2016

זה לא רק ספורט: מגמות מעורבות בשיח המצרי ביחס לישראל

עומר עינב, אורית פרלוב ואופיר וינטר

פוליטיקה אינה זרה למשחקים האולימפיים. זכייתו של ג'סי אוואנס במדליות הזהב בברלין 1936, מחאת האפרו-אמריקאים במקסיקו 1968 ורצח הספורטאים הישראליים במינכן 1972 הם מקרים בודדים מני רבים ברשימת העדויות לכך. ההתמודדות על מזרן הג'ודו בין הישראלי אורי ששון למצרי אסלאם אל-שהאבי במסגרת המשחקים האולימפיים בריו חצתה אף היא את גבולות הספורט ועוררה עניין ציבורי רב בשתי המדינות וגם בקרב הקהילה הבינלאומית, באופן טבעי פחות בשל הערך הספורטיבי ויותר בשל ההתרחשויות לפניה ואחריה. שאלת התייצבותו של אל-שהאבי שעלתה לפני הקרב ובפרט סירובו ללחוץ את ידו של ששון בתומו, חוללו שיח נרחב שקישר בין רבדים שונים של יחסי ישראל ומצרים, ושאלת הנורמליזציה בין המדינות במרכזם. הדיון התאפיין במתח התמידי בין ההבנה כי ספורט אינו נפרד מפוליטיקה ומהווה בבואה שלה במובנים רבים, לבין הכמיהה הרומנטית של רבים לראות בשדה הספורטיבי מרחב סטרילי, המנותק מהשפעות פוליטיות. תקריות כמו זו שארעה סביב נסיעה משותפת באוטובוס של המשלחות הלבנונית והישראלית, או אי-ההתייצבות של ג'ודאית סעודית לקרב שניצחון בו היה מביאה לקרב נגד מתחרה ישראלית, תרמו להסלמת השיח ולחריגתו ממרחב הדיון של חובבי הספורט ללב הזירה הציבורית והמדינית.

התחקות אחר השיח המצרי הציבורי, כפי שהתבטא באמצעי התקשורת הבולטים וברשתות החברתיות, מצביעה על מורכבות במספר ממדים. גישה אחת הדגישה שבחירתו של אל-שהאבי לא ללחוץ את ידו של ששון הייתה מובנת, ולמעשה הייתה הבחירה הפחות גרועה מבין האפשרויות שעמדו בפניו. עצם הקרב נגד ישראלי הציב אותו במצב בלתי-אפשרי, שבכל מקרה לא היה יכול להיחלץ ממנו מורווח, והוא בחר לשלם את מחיר ההכפשות בעיתונות ובמדיה החברתית בבית ובעולם ולא לשלם מחיר אישי ומקצועי כבד, שלתחושתו היה משלם בבית בעקבות לחיצת יד לישראל. אין צורך להרחיק לכת כדי למצוא דוגמאות המצדיקות גישה זו: רק בפברואר האחרון התבטא דובר התאחדות הכדורגל המצרית, אחמד מג'אהד, בעד קיום משחק בין נבחרות מצרים וישראל וזכה בעקבות זאת לקיתונות של ביקורת ארסית במצרים.

גישה שכיחה יותר שנשמעה בשיח הציבורי – בעיתונות ובמדיה החברתית – במצרים התבטאה בביקורת קשה על התנהלותו של אל-שהאבי. ביקורת זו נותבה לשתי רמות של שיח. הראשונה קשורה למהות הספורטיבית של המעשה, או יותר נכון אי-המעשה. בניגוד לתהילה לה זכה באוגוסט 2013 הכדורגלן המצרי מוחמד סלאח שהושיט את אגרופו לשחקני מכבי תל אביב כדי להימנע מללחוץ את ידם במשחק קבוצתו השוויצרית במוקדמות ליגת האלופות, הג'ודוקא המצרי אינו חוזר לארצו כ"גיבור לאומי". אל-שהאבי נתפס בעיני רבים כמי שביזה את הענף ואת המשחקים האולימפיים, שהם ספינת הדגל הבינלאומית לרוח ספורטיבית. סירובו ללחוץ יד, בלי קשר לזהות יריבו, התפרשה כתוצאה של תסכול מהפסדו וכניסיון להסית את תשומת הלב מכישלונם המקצועי לעבר שיח פוליטי, בבחינת תזכורת לשימוש התדיר של המשטר במצרים (ובמדינות ערב נוספות) בנושא הפלסטיני כהיסח דעת מכישלונם בתחומים אחרים בזירה הפנימית. המונח השכיח ביותר לתיאור הסיטואציה היה "פתטי", ותחושת ביזויו של הדגל המצרי אפפה את הפרשה.

מאמרים עיתונאיים הביעו אף הם מורת רוח מהמחזה שהאיר את מצרים באור בלתי-ספורטיבי מול מיליוני צופים בעולם. כך לדוגמה, הפובליציסט עלי עויס קבע בפורטל "Civic Egypt" כי אל-שהאבי היה חייב לציית לנורמות ולמוסכמה האולימפית מרגע שעמד "תחת עיני המצלמות, נשא על חזהו את דגלה של מצרים וייצג מדינה בעלת מורשת היסטורית גדולה", וכי סירובו לקוד בפני יריבו וללחוץ את ידו "יישאר אות קלון שירדוף אותו ואת הנבחרת המצרית שיצאה לייצג את מולדת הפרעונים". אוסאמה עיזאלי חרב, ממייסדי מפלגת "המצרים החופשיים" הליברלית ובעבר עורך כתב העת "קצ'איא דוליה" הגדיר במאמר ב"אל-אהראם" את התנהגותו של אל-שהאבי "בלתי נסלחת". בה בעת, הוא תלה חלק

מהאשמה גם "באווירה העכורה שיוצרים מתנגדי הנורמליזציה במצרים, אשר בלבלה את אסלאם [אל-שהאבי] וגרמה לו להתנהג באורח המצער, אשר נזקיו עוד יתבררו".

עולה מכך כי הביקורות הפנימיות שספג אל-שהאבי לא נבעו רק מתבוסתו בקרב מול יריבו הישראלי, וגם לא שיקפו בהכרח את ההתחממות שחלה בשנים האחרונות ביחסי ישראל-מצרים; הן נבעו בראש ובראשונה מהמבוכה הבינלאומית שהסבה למצרים התנהגותו בתקופה בה היא נאבכת נואשות על שיפור תדמיתה. הבוז הצורם שנשמע מהקהל באולם בריו, הכותרות השליליות באמצעי התקשורת העולמיים והזימון לשימוע בפני הוועד האולימפי הבינלאומי – כל אלה נחוו כמהלומות חמורות וכאובות בהרבה מעצם ההשפלה הספורטיבית. בניסיון למזער נזקים מיהר הוועד האולימפי המצרי לפרסם מיד לאחר התקרית הודעת התנערות מהתנהלותו של אל-שהאבי, שעל פיה ערב התחרות הובהר ללוחם שעליו להקפיד על הכללים הנהוגים ולהפגין רוח ספורטיבית, וכי החלטתו שלא ללחוץ את ידו של יריבו הישראלי היא שלו בלבד.

החרדה לשמה הטוב של מצרים נושאת חשיבות יתרה בימים אלה, בהם מצרים זקוקה לתמיכתו של העולם בהתמודדותה עם מצוקותיה הכלכליות. ב-6 באוגוסט פרסם השבועון "אקונומיסט" גיליון מיוחד שכותרתו "ההרס של מצרים" (The Ruining of Egypt) ובו נטען כי משטר א-סיסי נכשל בטיפול בבעיותיה הכלכליות והחברתיות של מצרים ונמצא בפני מהפכה נוספת. הביקורת האישית שספג הנשיא המצרי בשבועון עוררה תגובות נזעמות בקהיר, אך גם קריאות לחשבון נפש. ב-11 באוגוסט, יום לפני התמודדותם של אל-שהאבי וששון, הגיעה מצרים להסכמות עקרוניות עם קרן המטבע הבינלאומית על הלוואה בסך 12 מיליארד דולר לשלוש שנים, שבמסגרתה התחייבה לשורה של רפורמות מרחיקות לכת שתכליתן להשיב את אמון העולם בכלכלה המצרית. הדימוי של מצרים כמדינה שוחרת שלום, יציבה ומתקדמת הנאבכת בגילויים של קיצוניות – ולא כמעוז של אסלאם רדיקלי, כאוס פוליטי ופיגור – מהווה בעיני קברניטיה מפתח למשיכת השקעות זרות, לשיקום ענף התיירות ולהגדלת הייצוא, הצמיחה והפיתוח. יחסי השלום עם ישראל מהווים חלק בלתי נפרד מהמוניטין הבינלאומי החיובי שמצרים מתהדרת בו. במובן זה, הספורט בכלל, והאולימפיאדה בפרט, אמורים היו לשמש גם הם "חלון ראווה" להדגשת סגולותיה של מצרים ומנוף למיתוגה מחדש כמעצמה אזורית בעלת מורשת תרבותית פתוחה וסובלנית.

מעבר לכך, בהיבט היחסים הדו-צדדיים, בבסיס הדיון נמצאת שאלה מהותית לגבי אופי וטיב היחסים בין ישראל למצרים, ובאופן רחב יותר בין ישראל לעולם הערבי. אין עוררין על כי בעת האחרונה נוסק שיתוף הפעולה בין ישראל למצרים, ראשית בהיבט הביטחוני אך גם בתחומים אחרים שבהם לשתיים אינטרסים משותפים. הביטוי הבולט ביותר לכך נגלה בעת ביקורו של שר החוץ המצרי סאמח שוכרי אצל ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו בירושלים ביולי. הביקור העיד על יחסי הגומלין הפוריים בין המדינות, אולם בה בעת הבליט את הפערים בין קיום תנאים לשיתוף פעולה בקרב המנהיגים לבין היעדר המוכנות לכך בציבור. לא בכדי עלה ביקורו של שר החוץ בנושא מרכזי בשיח המצרי שהתעורר לאחר קרב הג'ודו האולימפי, אגב אזכור צפייתם המשותפת – שלו ושל נתניהו – במשחק כדורגל כדוגמה לנתק בין השלום ה"חם" המתקיים בין ההנהגות לבין השלום ה"קר" ששורר בפועל בין העמים ואשר התקרית על המזרן המחישה את תקפותו.

נראה שמושג הנורמליזציה שהוזכר פעמים רבות בהקשר לתקרית במשחקים האולימפיים, נותר בעל משמעות טעונה וסבוכה בקרב הציבור המצרי. יש להניח שמורכבותה של סוגיית הנורמליזציה לא תפחת מידית גם אם יחול שינוי חיובי דרמטי ביחסים בין ישראל לפלסטינים. הערכה זו נתמכת על ידי העובדה, שגם מרבית מבקריו של אל-שהאבי לא גינו אותו בשל התעלמותו מהמתחרה הישראלי ולא הונעו מרצון לנורמליזציה, אלא מטעמים הקשורים לרוח הספורט, לתדמיתה של מצרים ולמעמדה הבינלאומי. עם זאת, עצם קיומו של דיון ציבורי פתוח, שבמסגרתו נשמעות דעות לכאן ולכאן בנושא שנחשב במשך שנים ארוכות ל"טאבו" – מהווה התפתחות ראויה לציון. המשטר המצרי, פוליטיקאים מצרים ואנשי תרבות ורוח ממלאים זה מכבר תפקיד חשוב בעיצוב שיח חיובי ורענן המונע מאינטרסים הנוגעים לסדר היום הנוכחי של מצרים, הגם שהציבור הרחב (כפי שמשתקף ברשתות החברתיות) עדיין אינו בשל לקחת חלק בדיון זה. כך או אחרת, מדובר בתהליך הדרגתי, המלמד שישראל צריכה להמשיך ולהתמקד במשותף בין ההנהגות בעת הזו, ולא במפריד בין העמים, תוך שמירה על חציצה בין נושאים מדיניים, ביטחוניים וכלכליים לבין סוגיות רגישות יותר, הקשורות לנושאים תרבותיים וחברתיים, המשתייכים למונח "המאיים" נורמליזציה.